

11. SINIF GİRİŞ ÜNİTESİ

EDEBİYAT VE TOPLUM İLİŞKİSİ

Edebiyat, sözlü ve yazılı ürünler aracılığıyla toplumun kültürel birikimini oluşturur. Toplumun duygu, düşünce ve hayalleri; sosyal yaşamı, inançları ve değerleri onun aracılığıyla dile getirilir. Sanat, siyaset, bilim, felsefe, ekonomi, din, tarih gibi her alan; sevgi, nefret, korku, öfke, üzüntü, sevinç, arzu, aşk, mutluluk, mutsuzluk gibi her duygu; kısacası insanı ilgilendiren her şey edebiyatın ilgi alanına girer. Bu anlamda edebiyat, toplumların duygu ve düşüncelerinin yansıdığı alandır. Kültür ve uygarlığın bileşeni, ifadesi, ayrılmaz bir parçasıdır.

Bir toplumun dili, dini, siyasal yapılanması, ekonomik düzeyi, sosyal tabakalaşma biçimi, toplumsal değişim ve dönüşümü gibi pek çok unsurla o toplumun edebiyatı arasında ilişki vardır. Edebiyat; toplumsal varoluşun ve millî kimliğin düşünce ve sanat alanında inşası, temsili ve gelecek kuşaklara aktarımında önemli bir araçtır. Siyasal gelişmeler, savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri gibi toplum hayatını derinden etkileyen her şey, edebiyatta yankı bulmuştur. İnsan ve toplum hayatındaki her değişim edebiyatı kuşatmış, edebiyatça kuşatılmıştır.

Dil, zihniyet, aile, sosyal çevre, fikir ve inançlar gibi tüm değerler dizgesi toplumsal katkıyla inşa edilir. Sanatçının, eserini üretirken toplumsal gerçeklikten bağımsız hareket etmesi düşünülemez. Sanatçı ait olduğu toplumun kültür kodlarını taşıdığından edebiyat, içinde doğduğu sosyal yapının tanığı durumundadır. Toplum sorunlarını dile getirir, bunu yaparken de toplumsal değişime etkide bulunur. Toplumsal değişim ve dönüşümde önemli rol oynar, içinde geliştiği sosyal yapıyı etkiler ve biçimlendirir. Toplumu etkileyen edebiyat, aynı zamanda toplumdan etkilenir. Sonuçta edebiyat ve toplum, birbirini etkiler ve geliştirir.

EDEBİYATIN SANAT AKIMLARI İLE İLİŞKİSİ

İnsanlık tarihinde görülen siyasal, toplumsal, kültürel, ekonomik vb. olaylara bağlı değişimler, birtakım düşünce ve sanat adamlarını bir araya getirmiştir. Ortak anlayışla hareket eden bu insanlar, değişen toplumun düşünce ve sanat anlayışını şekillendirmiş ve ifade etmiştir.

Batı düşünce, edebiyat ve sanatındaki gelişmelerin temelinde eski Yunan ve Latin edebiyatı, hümanizm ve Rönesans vardır. Çoğunlukla felsefi bir düşünceden beslenen sanat görüşlerinin resim, müzik, mimari, edebiyat gibi alanlarda ilkeleri belirlenmiş bir disiplin olarak ortaya konmasıyla Batı'da sanat akımları oluşmuştur.

Edebî eserler belli bir sanat anlayışı doğrultusunda yazılır. Aynı sanat anlayışı doğrultusundaki eserler toplamı da edebiyat ve sanat akımlarını oluşturur. Klasizm, romantizm, realizm, natüralizm, parnasizm, sembolizm başlıca edebiyat ve sanat akımlarındandır. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı'nda genellikle bu sanat akımlarının etkileri görülmektedir.

E D E B Î A K I M L A R

KLASİSİZM

XVI. yüzyılın sonlarında Fransa'da monarşinin güçlenmesiyle ortaya çıkmış bir edebî akımdır.

ROMANTİZM

Orta Çağ monarşisinin sanat anlayışını temsil eden klasisizme tepki olarak XVIII. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş bir edebî akımdır.

REALİZM

XIX. yüzyılın ikinci yarısında romantizme tepki olarak doğmuş bir edebî akımdır.

NATÜRALİZM

XIX. yüzyılın sonlarında Fransa'da ortaya çıkmış bir edebî akımdır. Evrende olup bitenlerin nedensellik bağlantısı içinde belirlendiği görüşünü esas alan determinizmin edebiyata yansımasıdır.

PARNASİZM

XIX. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmış bir şiir akımıdır. Bu akım için şiirde gerçekçilik de denebilir.

SEMBOLİZM

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da parnasizme tepki olarak ortaya çıkmış bir şiir akımıdır.

EDEBÎ AKIMLARIN ÖZELLİKLERİ

KLASİSİZM

Eski Yunan ve Latin edebiyatlarını örnek alan klasisizmde sanattaki kural ve ilkelere sıkı sıkıya bağlılık esastır. Bu akımda akla, sağduyuya ve ahlak ilkelerine büyük önem verilir. Kişisel duygu ve eğilimler değil insanın değişmeyen özellikleri yansıtılır. Konular tarihten ve mitolojiden alınır. Kahramanlar soylulardan seçilir. Dil ve anlatımda mükemmellik amaçlanır; açıklık, yalınlık, duruluk önemsenir. Kaba ve çirkin sözlere yer verilmez. Sanatçı eserde kişiliğini gizler. Klasisizm akımında en çok tiyatro (trajedi ve komedi), şiir ve fabl türlerinde eserler verilmiştir.

ROMANTİZM

Romantizmde duygular, din ve tabiat önemsenir. Konular genellikle günlük hayattan ve millî tarihten alınır. İyi-kötü, hayal-gerçek karşıtlığından yararlanılır. Kişiler toplumun her kesiminden seçilebilir, doğal ve toplumsal çevrelerinden soyutlanmadan ele alınır. Bu nedenle sosyal çevre ve doğa betimlemelerine önem verilir. Sanatta toplumsal fayda gözetilir. Duygulu, şairane bir üslup kullanılır. Bu akıma bağlı sanatçılar eserlerinde duygu ve düşüncelerini gizlemez. Romantizm akımında daha çok şiir, tiyatro, roman gibi türlerde eser verilmiştir. Tiyatroda dram türü bu akımla ortaya çıkmıştır.

REALİZM

Realizmde pozitivist bilimsel felsefesinden yola çıkıldığı için gerçekçi gözleme büyük önem verilir. Kişilerin davranışlarını, karakterlerini belirlediği düşünülen doğal ve toplumsal çevrenin betimlenmesine ağırlık verilir. Bu açıdan bakıldığında realist eserlerde işlevsel betimlemeler yapılır. Realizmde kişiler toplumun her kesiminden seçilebilir. Yazar, eserinde kendi kişiliğini gizler; nesnel bir anlatım tutumu sergiler. Bu akım sanatçılarının göre yazarın herhangi bir mesaj verme kaygısı yoktur. Kurallara uygun, sağlam bir dil ve üslup kullanılır. Roman türü özellikle realizm akımıyla birlikte büyük bir gelişme göstermiştir.

NATÜRALİZM

Realizmin ileri aşaması sayılır. Gerçeği anlatmada realistleri yetersiz bulan natüralistler, gerçeği yansıtmayı aşırılığa vardırır; doğayı anlatırken deneysel yöntemden yararlanır. Toplumun laboratuvar, insanın incelenecek bir nesne gibi görüldüğü bu akımda kişilere ve olaylara bir bilim adamı nesnelliğiyle yaklaşılır. Natüralizme göre aynı nedenler aynı sonuçları doğurur, kişinin davranışlarını iradesi değil soya çekim ve sosyal çevre belirler. Toplum için sanat anlayışının hâkim olduğu bu akım çevresinde yazılan eserlerde toplumdan dışlanan kişilere yer verilir. Kahramanlar ait olduğu çevrenin diliyle konuşturulur, sokak dili edebiyata girer.

PARNASİZM

Adını Yunan mitolojisinde esin perilerinin yaşadığına inanılan Parnas Dağı'ndan alan Çağdaş Parnas dergisinde yazan şairler; ölçü, uyak, ses uyumu gibi öğelerle kurulan biçim mükemmelliğini önemsemiştir. Romantizme tepki olarak doğan bu akımda duygu ve hayalin yerini gerçekler alır, dış dünyanın betimlenmesi esastır. Sanat için sanat anlayışı hâkimdir. Eski Yunan ve Latin mitolojisine hayranlık duyan parnasyenler, konularını genellikle tarihten almış veya yabancı ve uzak ülkeleri konu olarak işlemiştir.

SEMBOLİZM

Sanat için sanat anlayışıyla şiir yazan sembolist şairler, şiirde müzikaliteye ve anlam kapalılığına önem vermiş; dış dünyanın insan üzerindeki etkisini semboller aracılığıyla anlatmıştır. Lirikmin ve hayalin yoğun olduğu sembolist şiirde duygular ön plandadır, doğa betimlemeleri öznedir.

EDEBİ AKIMLARIN DÜNYA VE TÜRK EDEBİYATINDAKİ TEMSİLCİLERİ

KLASİSİZM	Bouileau , Corneille , Racine, Molière , La Fontaine , Fénelon , Madam de la Fayette	Şinasi, Ahmet Vefik Paşa
ROMANTİZM	Victor Hugo, Lamartine, Goethe , Schiller, Puşkin, Walter Scott	Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamit Tarhan
REALİZM	Balzac, Flaubert, Stendhal, Dostoyevski, Tolstoy, Gogol, Mark Twain, Jack London, Hemingway, Charles Dickens	Sami Paşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Refik Halit Karay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Memduh Şevket Esental
NATÜRALİZM	Émile Zola, Alphonse Daudet, Guy de Maupassant	Beşir Fuat, Nabizade Nazım, Hüseyin Rahmi Gürpınar
PARNASİZM	Gautier, Banville, Lisle, Coppée, Heredia	Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Yahya Kemal
SEMBOLİZM	Baudelaire, Mallarmé, Valéry, Edgar Allan Poe	Cenap Şahabettin, Ahmet Haşım, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas